

Міхно О. П.,
доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
директор Педагогічного музею України
amihno@ukr.net

УКРАЇНСЬКІ ПЕДАГОГИ – УЧАСНИКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ПРОТИДІЯ ФАЛЬСИФІКАЦІЯМ І УВІЧНЕННЯ ПАМ'ЯТІ В ОНЛАЙН-ПРОДУКТАХ ПЕДАГОГІЧНОГО МУЗЕЮ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проаналізовано інституційну роль Педагогічного музею України у контексті сучасних музейних практик, спрямованих на збереження історичної пам'яті через цифрові інструменти. На прикладі онлайн-проєкту «Українські педагоги – учасники Другої світової війни» розкрито методологію інтеграції музейних фондів (документи, світлини) у онлайн-продукти. Подано критерії добору персоналій, зокрема наявність унікальних матеріалів, ювілейний та популяризаційний аспекти, а також візуалізаційні стратегії (графічні макети з елементами архівної стилістики). Проєкт, реалізований через соціальні мережі та віртуальну виставку, демонструє трансформацію традиційної музеологічної комунікації у цифровий формат, що забезпечує доступність, інтерактивність і протидію інформаційним маніпуляціям. Обґрунтовано ефективність музейних онлайн-ініціатив у формуванні критичного мислення та зміцненні національної ідентичності.

Ключові слова: історична пам'ять, Друга світова війна, українські педагоги, Педагогічний музей України, онлайн-продукти, цифрові технології.

Abstract. The article examines the institutional role of the Pedagogical Museum of Ukraine within the framework of contemporary museum practices aimed at preserving historical memory through digital tools. Using the online project "Ukrainian Educators – Participants of World War II" as a case study, the methodology of integrating museum collections (documents, photographs) into virtual products is explored. The criteria for selection of personalities are analyzed, including the availability of unique materials, anniversary relevance, and visualization strategies (graphic layouts with archival stylistic elements). The project, implemented via social media and a virtual exhibition, demonstrates the transformation of traditional museological communication into a digital format, ensuring accessibility, interactivity, and resistance to historical revisionism. The effectiveness of museum online initiatives in fostering critical thinking and strengthening national identity is substantiated.

Keywords. Historical memory, World War II, Ukrainian educators, Pedagogical Museum of Ukraine, online products, historical falsification, digital technologies.

Росія активно використовує тему Другої світової війни у своїй державній політиці, створюючи монополізоване уявлення про перемогу над нацизмом. Її інтерпретація подій війни супроводжується привласненням цієї перемоги,

применшенню внеску інших народів та поширенню ідеології «победобесія». В Україні ж ця важлива тема ще потребує глибшого осмислення та ширшого висвітлення на державному рівні.

Музеї, спираючись на достовірні джерела, здатні найкраще реалізовувати державну політику пам'яті, протидіючи історичним маніпуляціям, спростовуючи міфи та повертаючи суспільству правду про минуле. Завдяки цифровим технологіям музеї розширюють свою аудиторію та активізують діалог із суспільством. Особливу роль у цьому процесі відіграють музейні онлайн-продукти, які трактуємо «як результат певного напряму діяльності музею, зокрема науково-дослідної і експозиційно-виставкової роботи, представлений у вільному доступі в мережі Інтернет» [1, с. 63]. Найпоширенішими і найпопулярнішими нині є такі види онлайн-продуктів, як онлан-проекти і віртуальні виставки.

У 2025 р. Педагогічний музей України до Дня пам'яті і 80-річчя перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 рр. ініціював онлайн-проект «Українські педагоги – учасники Другої світової війни» на основі матеріалів своїх фондів. Проект покликаний вшанувати пам'ять українських освітян, які зробили внесок у перемогу над нацизмом, а також сприяти усвідомленню ролі українців у подіях тієї епохи та збереженню історичної пам'яті.

Згідно з концепцією онлайн-проекту, Педагогічний музей України прагнув висвітлити внесок українських освітян у перемогу над нацизмом, акцентуючи увагу на їхній подвійній ролі – як учителів і як захисників своєї Батьківщини. Його головна мета – не лише вшанувати пам'ять українських педагогів, які брали участь у Другій світовій війні, а й сприяти збереженню історичної правди в умовах сучасної російсько-української війни, коли Росія використовує історію як інструмент пропаганди.

Формат реалізації проекту: серія дописів на офіційних сторінках музею у соціальних мережах «Фейсбук» (<https://www.facebook.com/pedmuzua>) та «Інстаграм» (https://www.instagram.com/pedmuz_ua) у вигляді спеціально підготовлених графічних макетів із такими елементами: фотографія педагога, біографічні дані (ім'я, прізвище, роки життя, фахова спеціалізація), бойовий шлях (участь у військових операціях, нагороди, поранення, звання тощо).

Для проекту було підготовлено 19 графічних макетів. Публікація постів у соціальних мережах відбувалася не за алфавітним принципом (за прізвищем педагога), а з урахуванням музейного підходу, що передбачав використання критеріїв, які сприяють системному представленню історико-педагогічної спадщини:

- висвітлення військового внеску – особливу увагу приділено педагогам, які отримали високі бойові нагороди, зокрема звання Героя Радянського Союзу, Героя України;

- значущість для музейної колекції визначено за наявністю у фондах музею унікальних документальних свідчень їхньої діяльності, зокрема архівних матеріалів, світлин, спогадів;

- ювілейний аспект передбачав першочергове вшанування постатей, чий ювілей припадає на поточний рік;

- популяризаційний підхід реалізовано шляхом чергування дописів про відомих діячів та маловідомих педагогів, що давало змогу урізноманітнити контент проєкту і підтримувати зацікавленість аудиторії.

Проєкт стартував 21 лютого 2025 року таким дописом у соціальних мережах:

«Друзі, Педагогічний музей України розпочинає онлайн-проєкт «Українські педагоги – учасники Другої світової війни» (до 80-річчя перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 рр.). Запрошуємо разом з нами вшанувати тих, хто навчав дітей, а в час війни – на полі бою захищав їхнє право на майбутнє.

До 8 травня – Дня пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років – у формі інфографіки ми публікуватимемо історії педагогів-воїнів, які пройшли крізь вогонь Другої світової.

Сьогодні – 21 лютого, у день 110-річчя від народження –вшановуємо Тимофія Шашла (1915-1989).

Наступні публікації розкажуть про педагогів:

- Михайла Богдановича, зенітника, який звільняв Варшаву та брав Берлін;

- Олександра Бугайова, артилериста, що пройшов шлях від Сталінграда до Праги;

- Дмитра Ніколенка, партизана-підпільника в окупованому Києві та ін.

Підтримайте наш проєкт уподобайкою, поширенням або коментарем, щоб якнайбільше людей дізналося про героїчних українських педагогів!

#УкраїнськіПедагоги #ДругаСвітова #ПедагогічнийМузей» [2].

Зазначимо, що у створенні та реалізації онлайн-проєктів у соціальних мережах ключову роль відіграє графічний макет, який формує візуальний стиль проєкту, а його айдентика – фірмові кольори, шрифти та логотип – підсилює зв'язок із музеєм. Яскравий і професійно оформлений макет привертає увагу та мотивує до взаємодії. Іншими словами, графічний макет – це не лише оформлення, а важливий інструмент у створенні якісного, доступного та ефективного музейного онлайн-продукту.

Дизайн графічного макета онлайн-проєкту «Українські педагоги – учасники Другої світової війни» оформлено у стриманій, документальній стилістиці: назва проєкту, логотип музею, чорно-біле фото педагога на фоні стилізованих димових ефектів, що символізують воєнні події, текстову інформацію подано на тлі паперової фактури, що нагадує архівні документи, червоний мак як символ пам'яті жертв війни, що поєднує образ квітки маку з кривавим слідом від кулі, доповненим датами 1939-1945. Автентичності макету додає історичне фото з фондів музею, на якому зображена гармата – символ реальних бойових дій, у

яких брали участь українські освітяни. Приклад графічного макета, присвяченого Василю Сухомлинському, подано на рисунку 1.

*Рис. 1. Графічний макет онлайн-проєкту
«Українські педагоги – учасники Другої світової війни».*

Як уже було зазначено, у проєкті представлено 19 персоналій українських педагогів. Подаємо їхні імена та текстову інформацію, розміщену на графічних макетах (у порядку публікації дописів проєкту у соціальних мержах).

Тимофій Шашло (1915–1989), педагог, організатор освіти. Бойовий шлях: 1 жовтня 1941 в бою за с. Штепівку (Сумщина) Т. Шашло, командир танка 1-го танкового полку 21-ї армії Південно-Західного фронту, разом з екіпажем знищив 3 танки, 8 гармат, до 40 автомашин та майже 200 ворожих солдатів. За цей бій йому присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Учасник боїв за Київ, Курськ, Дніпро, Корсунь-Шевченківський, Бухарест, Будапешт, Прагу. Війну закінчив у Порт-Артурі.

Михайло Богданович (1925–2006), педагог, фахівець з методики навчання математики. Бойовий шлях: кулеметник зенітних кулеметів, воював на 1-му Білоруському фронті. За бойові заслуги нагороджений медалями «За звільнення Варшави», «За взяття Берліна», «За перемогу над Німеччиною».

Олександр Маринич (1920–2008), географ-геоморфолог, педагог, міністр освіти України (1971–1979). Бойовий шлях: учасник боїв на Південно-Західному фронті, радист, брав участь у обороні Києва, де в боях неподалік Пирогова був важко поранений. Нагороджений Орденом Вітчизняної війни II ступеня, медалями «За бойові заслуги», «За оборону Києва», «За перемогу над Німеччиною».

Олександр Біляєв (1925 –2006), педагог, фахівець з методики навчання української мови. Бойовий шлях: у 1944–1945 – учасник наступальних боїв, зокрема на берлінському напрямку. Важко поранений. Демобілізований з армії як інвалід II групи. Нагороджений орденами Червоної Зірки та Вітчизняної війни I ступеня, медалями «За відвагу» та «Захиснику Вітчизни».

Олександр Бугайов (1923–2009), педагог, фахівець з методики викладання фізики. Бойовий шлях: артилерист, фронтовими дорогами пройшов від Сталінграда до Праги. Нагороджений п'ятьма бойовими орденами та шістьма медалями, зокрема орденом Червоної Зірки.

Михайло Гриценко (1907–1992), педагог, фахівець з історії педагогіки. Бойовий шлях: у 1943–1945 воював на 2-му Українському фронті. Нагороджений численними бойовими медалями та орденом Червоної Зірки.

Дмитро Ніколенко (1899 – 1993), педагог, психолог, організатор психолого-педагогічної освіти. Участь у русі опору: у 1941–1943 – учасник партизанського руху і підпілля в Києві, виконував розвідувальні завдання, був зв'язковим.

Василь Сухомлинський (1918–1970), педагог, директор школи, дитячий письменник. Бойовий шлях: учасник боїв на Калінінському фронті (375 стрілецька дивізія), у лютому 1942 важко поранений під Ржевом та після численних госпіталів комісований. Нагороджений орденом Червоної Зірки.

Олександр Хмура (1923–1970), педагог, розробник лекційно-практичної моделі викладання математики. Бойовий шлях: з липня 1941 – пілот-винищувач на Північному Кавказі; після поранення лікувався в шпиталі в Узбекистані, далі служив у сфері обслуговуванні військово-повітряних сил. Нагороджений бойовими медалями.

Василь Скопенко (1912–1945), педагог, директор школи. Бойовий шлях: з 1941 – командувач 1180-го стрілецького полку, 1-й Український фронт. 29 липня 1944 його полк форсував річку Віслу і місто Сандомир було звільнене неушкодженим. За цю операцію йому присвоєно звання Героя Радянського Союзу. 27 січня 1945 смертельно поранений у бою під Бреслау (Вроцлав, Польща). Нагороджений орденами Вітчизняної війни 1-го ступеня, Червоної Зірки.

Микола Ніжинський (1905–1986), педагог, освітній діяч. Бойовий шлях: у 1941–1943 брав участь у бойових діях, спочатку в артилерійському полку, а потім у штабі танкової бригади на Південно-Західному фронті. Нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня.

Олександр Кондратюк (1918–2006), педагог, фахівець з організації виховної роботи. Бойовий шлях: командир спецроти хімічного захисту, брав участь у звільненні Києва, Чорнобиля, Білорусі, Польщі. Нагороджений орденами Вітчизняної війни та Богдана Хмельницького II ступеня, медалями «За оборону Сталінграда», «За звільнення Варшави», «За перемогу над Німеччиною».

Іван Синиця (1910–1976), педагог, психолог. Бойовий шлях: артилерист, воював на Північно-Західному, Ленінградському та 2-му Прибалтійському фронтах. Нагороджений орденом Червоної Зірки, медаллю «За відвагу».

Андрій Костюк (1920–2004), військовик, педагог, директор школи. Бойовий шлях: командир мінометної батареї, воював на Західному, Брянському, Сталінградському і 1-му Білоруському фронтах. Брав участь у Сталінградській та Курській битвах, відвоюванні України та Білорусії. Звання Героя Радянського Союзу присвоєно за мужність і героїзм, проявлені у боях під Флєдерборном і Ойленбургом, знищення ворожих укріплень і утримання захопленого вокзалу.

Дем'ян Вознюк (1922–2010), педагог, директор школи. Бойовий шлях: начальник артпостачання 337-ї стрілецької дивізії, воював на Південно-Західному фронті, згодом – офіцер зв'язку штабу дивізії. Потрапив у полон, після звільнення – командир партизанського загону бригади ім. Яношика, яка брала участь у Словацькому національному повстанні. Нагороджений орденами Вітчизняної війни I та II ступенів, Богдана Хмельницького III ступеня, 18 медалями та 5 державними нагородами Чехії та Словаччини.

Григорій Базима (1888–1970), педагог, директор школи. Участь у русі опору: з 1941 – начальник штабу Путивльського партизанського загону, згодом – Сумського партизанського з'єднання, а пізніше 1-ї Української партизанської дивізії. Нагороджений орденом Богдана Хмельницького I ступеня, медалями «Партизанові Вітчизняної війни» 1-го ступеня, «За перемогу над Німеччиною».

Карпо Ходосов (1912–1983), учитель української мови та літератури, краєзнавець. Бойовий шлях: технік-лейтенант, фронтовими дорогами пройшов

через Україну, Румунію, Угорщину до Відня. Нагороджений медалями «За бойові заслуги», «За взяття Будапешта», «За перемогу над Німеччиною».

Василь Онищук (1919–1989), педагог, фахівець у галузі дидактики. Бойовий шлях: у 1944–1945 – розвідник-артилерист 1322-го винищувально-артилерійського полку, брав участь у боях (Румунія, Польща, Німеччина, Чехословаччина). Нагороджений медалями «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною».

Євген Березняк (1914–2013), педагог, письменник, військовик. Бойовий шлях: розвідувальна група під його командуванням, десантована в районі Кракова в серпні 1944, успішно виконала завдання, передала понад 140 радіограм, викрила краківське угруповання німецьких військ і запобігла руйнуванню міста. Нагороджений орденом Вітчизняної війни I ступеня. Герой України (2001).

Після завершення реалізації проєкту в соціальних мережах усі дописи систематизовано у форматі віртуальної виставки на сайті музею.

Онлайн-проєкт «Українські педагоги – учасники Другої світової війни» продемонстрував ефективність використання цифрових технологій у збереженні історичної пам'яті та протидії історичним маніпуляціям. Створений на основі фондів Педагогічного музею України, він висвітлив внесок українських освітян у перемогу над нацизмом і став відповіддю на сучасні виклики, зокрема на російську пропагандистську інтерпретацію Другої світової війни. Використання графічних макетів із продуманою візуальною стилістикою сприяло залученню аудиторії та підвищенню рівня взаємодії з музейним контентом.

Проєкт засвідчив, що онлайн-продукти є потужним інструментом музейної комунікації, дозволяючи не лише популяризувати науково-дослідну та науково-експозиційну діяльність музею, а й активно формувати суспільний дискурс довкола питань історичної пам'яті. Його реалізація стала прикладом того, як сучасні музейні онлайн-продукти можуть сприяти збереженню національної ідентичності, протистояти фальсифікаціям і формувати відповідальне ставлення до минулого.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Міхно, О. Освітні онлайн-продукти Педагогічного музею України. Матеріали доповідей Міжнародної наукової конференції “Музейна педагогіка в контексті викликів сучасної освіти”, м. Львів, ЛНУ імені Івана Франка, 21.09.2022 р. / Упоряд. і наук. ред. О. В. Караманов. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023. С. 62-66. URL: <https://cutt.ly/7wwt4MDz>.
2. Українські педагоги – учасники Другої світової війни [Електронний ресурс] : [віртуальний інформ.-просвіт. проєкт на офіц. сторінці музею у соц. мережі Фейсбук ; виконавці Бондаренко В., Гайда Л., Єфімова В., Полухович Т., Рудницька Т., Степанович К. ; наук. керівник Міхно О.]. Педагогічний музей України : офіц. сайт. Київ, 2025. URL: <https://tinyurl.com/5n8cxtsv>.